

СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ФІЗИЧНОГО ЗДОРОВ'Я УЧНІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

На підставі аналізу висновків досліджень сучасних авторів розроблено систему формування фізичного здоров'я учнів у навчально-виховному процесі початкової школи та надано її характеристику.

Ключові слова: система, формування, метод, фізичне здоров'я, учні, початкова школа.

Постановка проблеми. Період навчання у початковій школі дуже важливий для виховання здорової, фізично витривалої дитини та формування її характеру [3]. Здоров'язбережувальна та здоров'яформувальна діяльність у загальноосвітньому навчальному закладі буде результативною за умови об'єднання зусиль всіх суб'єктів освітнього середовища. Розв'язання проблеми формування фізичного здоров'я учнів у навчально-виховному процесі початкової школи можливе на засадах системного підходу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Організація здоров'язбережувального освітнього процесу розпочинається з моделювання засобом системного підходу (О. М. Дахін [2], Ю. О. Конаржевський [4], І. А. Липський [5]).

Навчальний заклад виступає в ролі системи, у якій одночасно відбуваються процеси підтримки й формування здоров'я та його реалізації в руслі навчально-виховної діяльності [6]. Пріоритетною ланкою у зазначеному аспекті виступає початкова школа (В. П. Базарний, Т. Є. Бойченко, М. М. Безруких, Н. Ф. Денисенко, О. Д. Дубогай, Г. К. Зайцев, В. І. Ковалько, М. К. Смірнов та ін.).

У сучасній педагогічній науці існують авторські моделі, спрямовані на створення здоров'язбережувального навчально-виховного процесу (В. І. Бабич [1], Ю. Ю. Цюпак [10]).

Здійснивши теоретичний аналіз сучасних наукових досліджень з питання педагогічних систем та моделей, у тому числі й спрямованих на збереження та зміцнення здоров'я учнів, ми дійшли висновку, що на сьогодні не розроблена система формування фізичного здоров'я учнів у навчально-виховному процесі початкової школи, що обумовлює необхідність нашого дослідження.

Мета роботи – на підставі аналізу висновків досліджень сучасних авторів розробити систему формування фізичного здоров'я учнів у навчально-виховному процесі початкової школи та надати їй характеристику.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ми відштовхуємося від поняття про систему як схематизоване ієрархічне поєднання складових частин, зумовлене планомірним розташуванням та взаємним зв'язком одне з іншим (Н. В. Кузьміна [7], П. І. Підкасистий [8], Т. Г. Трушнікова [9]).

У межах теми дослідження фізичне здоров'я учнів початкових класів визначаємо як динамічний стан органів і систем їхнього організму, показники якого дозволяють якісно функціонувати у навколишньому середовищі.

Система формування фізичного здоров'я учнів має задовольняти певні вимоги: а) являти собою логічну послідовність системних елементів – мети; напрямків діяльності; цілей; принципів; кінцевого результату; б) бути керованою на будь-якому етапі її впровадження; в) забезпечувати ефективний процес формування фізичного здоров'я учнів у навчально-виховному процесі початкової школи.

У системі формування фізичного здоров'я учнів у навчально-виховному процесі початкової школи структурно-функціональними зв'язками взаємопов'язані мета як системотвірний чинник та основні компоненти: програма "Школа розвитку і здоров'я", принципи, напрями, форми, методи здоров'язбережувальної та здоров'яформувальної діяльності, організаційно-педагогічні умови, що є детермінантами компонентів системи, діагностичний інструментарій та еталонний результат (рис. 1).

Метою системи формування фізичного здоров'я учнів є формування фізичного здоров'я учнів початкової школи.

Система передбачає діяльність за такими напрямками навчально-виховного процесу: світоглядним, дидактичним, фізкультурно-оздоровчим, інформаційно-просвітницьким, профілактичним, діагностичним. За кожним з напрямів діяльності визначено результат для учнів та педагогів.

Основним завданням *світоглядного напрямку* є виховання свідомого ставлення учнів та педагогів до свого здоров'я, здоров'я оточуючих та навколишнього середовища як до найвищої людської цінності.

Реалізація цього напрямку базується на таких принципах: мотивації на здоровий спосіб життя, орієнтації на ціннісні відносини та гуманізації.

Основними методами цього напрямку є методи усвідомлення цінностей здоров'я. Серед форм діяльності найбільш ефективними були майстер-класи, тренінги, практичні роботи, проектна діяльність, театралізовані та лялькові вистави здоров'язбережувальної тематики для вихованців дошкільних та позашкільних навчальних закладів, благодійна акція "Милосердя", проект "Я здоров'я збережу – сам собі допоможу", екологічна виставка "Збережу природу рідного краю", творча група "Школа розвитку і здоров'я" для педагогів.

Організаційно-педагогічні умови: індивідуалізація навчально-виховного процесу; організація системи роботи щодо підвищення рівня професійно-валеологічної компетентності педагогів початкової школи засобом впровадження циклограми методичних заходів; насичення змісту навчальних предметів та виховних заходів тематикою збереження та зміцнення здоров'я людини; здійснення моніторингу навчально-виховного процесу з позиції збереження та зміцнення здоров'я.

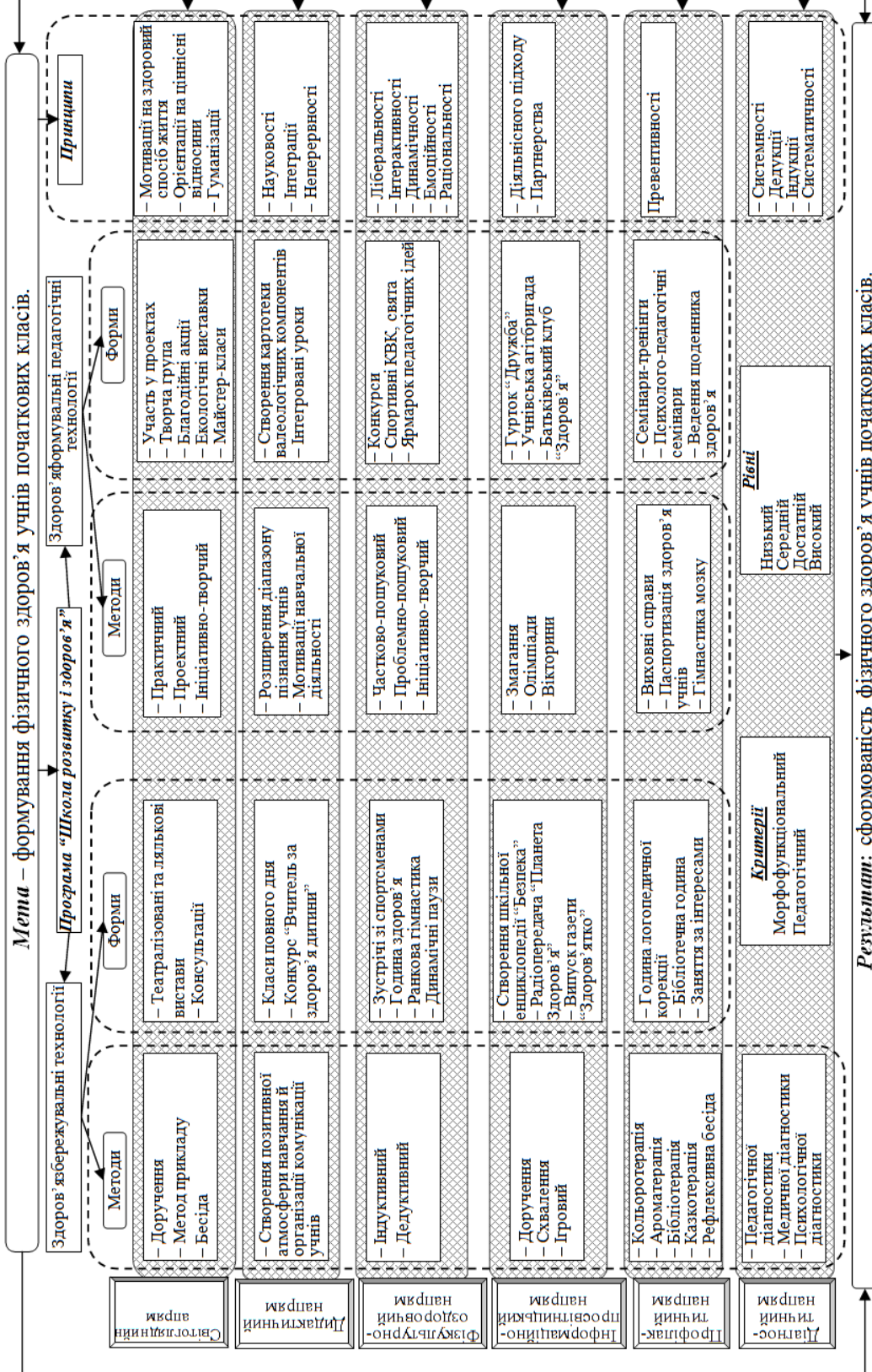

Рис. 1. Система формування фізичного здоров'я учнів у навчально-виховному процесі початкової школи

Результатом реалізації цього напрямку є позитивна мотивація учнів на здоров'я збережувальну та здоров'я формувальну поведінку; підвищення рівня культури здоров'я педагогів.

Завдання *дидактичного напрямку* полягає у створенні науково обґрунтованого відкритого інноваціям освітнього процесу, орієнтованого на різнобічний розвиток здорової особистості учня.

Реалізація цього напрямку базується на принципах науковості, інтеграції та неперервності.

У процесі реалізації дидактичного напрямку пропонуємо використовувати інтерактивні методи: метод створення позитивної атмосфери навчання й організації комунікації учнів.

Реалізація цього напрямку передбачала організацію у навчальних закладах мережі класів повного дня, проведення конкурсу на кращий урок та виховний захід із використанням здоров'язбережувальних технологій "Вчитель за здоров'я дитини", створення картотеки валеологічних компонентів, проведення інтегрованих уроків, розробку та впровадження адаптованих програм "Лікувальна фізична культура", "Елементи фізики", "Логіка", "Інтегрований курс етики та етикету".

Результатом реалізації цього напрямку визначено опанування учнями арсеналом знань, умінь і навичок, необхідних і достатніх для збереження та зміцнення власного фізичного здоров'я; володіння педагогами спеціальними психолого-педагогічними компетентностями щодо організації процесу навчання з метою збереження та формування фізичного здоров'я учнів.

Основним завданням реалізації фізкультурно-оздоровчого напрямку визначено формування усвідомленої потреби учнів у систематичному фізичному самовдосконаленні, розвиток позитивного інтересу та звички до самостійних занять фізичними вправами.

Реалізація цього напрямку базується на принципах ліберальності, інтерактивності, динамічності, раціональності.

Перевага надавалася індуктивному, дедуктивному, частково-пошуковому, проблемно-пошуковому, ініціативно-творчому методам навчання. Основними формами організації діяльності визначено конкурси на кращий малюнок, вірш, казку, загадку тощо на спортивну тематику; спортивні КВК, свято "Спортивна сім'я", "Міс Грація початкової школи", зустрічі зі спортсменами "Гордість Запоріжжя", година здоров'я, конкурс "Вчитель за здоров'я дитини", спортивні секції, шкільний ярмарок педагогічних ідей з питань збереження та формування учнів.

Прогнозований результат реалізації даного напрямку – індивідуально-достатній рівень рухового досвіду, фізкультурної активності учня щодо збереження та формування фізичного здоров'я; розширення педагогічної свідомості фахівців фізичного виховання у контексті значущості цінностей фізичної культури і спорту для індивідуального гармонійного розвитку учнів молодшого шкільного віку.

Основне завдання інформаційно-просвітницького напрямку полягає у створенні науково-інформаційного простору щодо збереження та формування фізичного здоров'я учнів.

Реалізація даного напрямку базується на принципі діяльнісного підходу.

Основним методом цього напрямку є метод стимулювання поведінки і діяльності. Формами організації діяльності у процесі реалізації інформаційно-просвітницького напрямку були агітбригада учнів з пропаганди здорового способу життя, випуск шкільної газети "Здоров'ятко", радіопередача "Планета Здоров'я", гурток "Дружба" із залученням батьків, створення шкільної енциклопедії "Безпека", батьківський клуб "Здоров'я". Підвищення професійно-валеологічної компетентності вчителів здійснювалося шляхом впровадження циклограм методичних заходів, яка передбачала проведення семінарів, майстер-класів, ділових ігор, лекцій, практичних занять.

Результатом реалізації інформаційно-просвітницького напрямку є здатність учнів до самоконтролю за показниками фізичного здоров'я; узгодження власної діяльності з результатами, отриманими у процесі здійснення самоконтролю; уміння приймати раціональні рішення у різних життєвих ситуаціях; володіння педагогами інструментарієм стимулювання і заохочення здорової поведінки учнів.

Профілактичний напрям спрямований на організацію здоров'язбережувальної інфраструктури навчального закладу.

Реалізація цього напрямку базується на принципі превентивності, який полягає у формуванні попереджувальних знань учнів щодо профілактики ризикованої поведінки, яка призводить до зниження рівня фізичного здоров'я.

Основними методами цього напрямку є методи психолого-педагогічної підтримки. У процесі діяльності було створено відео-, фонотеки для використання з метою зняття втоми та напруги, впроваджено кольоротерапію, бібліотерапію, казкотерапію, запроваджено біоритмологічний підхід до проведення динамічних пауз, у розклад введено годину логопедичної корекції, бібліотечну годину, навчальні кабінети обладнано партами для вертикального способу навчання, організовано паспортизацію здоров'я кожного учня початкової школи та систематичне інформаційно-діагностичне обстеження учнів.

Результатом реалізації цього напрямку є підвищення рівня соціальної та психологічної захищеності учнів; зниження кількості захворювань; попередження синдрому професійного вигорання педагогів; зниження кількості захворювань серед суб'єктів освітнього середовища.

Реалізація діагностичного напрямку спрямована на створення комплексної системи моніторингу кількісно-якісних змін фізичного здоров'я учнів початкової школи.

Реалізацію даного напрямку було організовано з опорою на принципи системності та систематичності, дедукції та індукції.

Основними методами цього напрямку є методи психологічної, педагогічної та медичної діагностики.

Результатом реалізації напрямку є формування особистої зацікавленості учнів результатами обстеження фізичного здоров'я різними спеціалістами; підвищення рівня аналітичних здібностей педагогів.

Ми виокремили організаційно-педагогічні умови формування фізичного здоров'я учнів у навчально-виховному процесі початкової школи: індивідуалізація навчально-виховного процесу; організація системи

роботи щодо підвищення рівня професійно-валеологічної компетентності педагогів початкової школи засобом впровадження циклограми методичних заходів; насичення змісту навчальних предметів та виховних заходів тематикою збереження та зміцнення здоров'я людини; здійснення моніторингу навчально-виховного процесу з позиції збереження та зміцнення здоров'я.

Висновки. Процес формування фізичного здоров'я має здійснюватися на засадах системного підходу з орієнтацією на формування показників інтегративного критерію сформованості фізичного здоров'я. Система формування фізичного здоров'я учнів охоплювала цілісний навчально-виховний процес початкової школи і впроваджувалася за напрямками: світоглядним, дидактичним, фізкультурно-оздоровчим, інформаційно-просвітницьким, профілактичним та діагностичним.

Розроблена система сприятиме узгодженню зусиль усіх суб'єктів освітнього середовища щодо досягнення індивідуального оптимального рівня сформованості фізичного здоров'я учнів початкових класів, необхідного та достатнього для якісного функціонування в навколишньому середовищі.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі полягають у адаптації представленої системи формування фізичного здоров'я учнів середньої та старшої школи у навчально-виховному процесі навчальних закладів різних типів.

Використані джерела

1. Бабич В. І. Модель формування культури здоров'я учнів в сучасних умовах шкільної освіти [Електронний ресурс] / В. І. Бабич – Режим доступу: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:BTn8qA_qTswJ:irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/nvd_2010_1_13.pdf+%&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ru, вільний. – Назва з екрана. – (Дата звернення: 07.08.2014).
2. Дахин А. Н. Педагогическое моделирование как средство модернизации образования / А. Н. Дахин // Педагогика. – 2003. – № 4. – С. 34–37.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс] // Офіційний портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1717-2000-%D0%BF>, вільний. – Назва з екрана. – (Дата звернення: 15.12.2012).
4. Конаржевский Ю. А. Анализ урока / Ю. А. Конаржевский. – М. : Пед. поиск, 2000. – 336 с.
5. Липский И. А. Содержательно-функциональная концепция методологического анализа научного знания / И. А. Липский // Гаудеамус : псих.-пед. журнал Тамбовского гос. ун-та им. Г. Р. Державина. – 2004. – № 2. – С. 18–31.
6. Мартиненко С. М. Основи діагностичної діяльності вчителя початкової школи : монографія / С. М. Мартиненко. – К. : ТОВ "Сім кольорів", 2010. – 262 с.
7. Методы системного педагогического исследования : учеб. пособие / [Н. В. Кузьмина, Е. А. Григорьева, В. А. Якунин и др. ; под ред. Н. В. Кузьминой]. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1980. – 172 с.
8. Педагогика : [учеб. пособ. для студ. пед. вузов и пед. колледжей] / под ред. П. И. Пидкасистого. – М. : Пед. общество России, 2004. – 608 с.
9. Трушников Т. Г. Системный подход в педагогике как инновационная основа формирования образовательного пространства / Т. Г. Трушников // Человек и образование. – 2006. – № 7. – С. 71–72.
10. Цюпак Ю. Ю. Структурно-функціональна модель формування здоров'язберігальних знань та навичок молодших школярів дитячого притулку [Електронний ресурс] / Ю. Ю. Цюпак. – Режим доступу: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/3447/1/Tsyupak.pdf>, вільний. – Назва з екрана. – (Дата звернення: 07.08.2014).

Pivnenko J.

THE SYSTEM OF FORMATION OF PHYSICAL HEALTH OF PUPILS IN EDUCATIONAL PROCESS OF PRIMARY SCHOOL

On the basis of analization of the conclusions of modern authors' researches the system of formation of physical health of pupils in educational process of primary school are determined and characterized.

Key words: *system, formation, method, physical health, pupils, primary school.*

Стаття надійшла до редакції 09.08.2014 р.